

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

ISSUES OF ECONOMIC PROCEDURAL TERMS IN BANKRUPTCY

Шекера Ю.О.,

аспірант кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті досліджено проблеми визначення та додержання процесуальних строків у справах про банкрутство. Зроблено висновок про необхідність гнучкого підходу до поновлення строків окремих процесуальних дій та продовження окремих етапів провадження про банкрутство, виходячи із принципу розумності, пропорційності та загальної спрямованості Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» на пріоритет санації перед іншими процедурами. Запропоновано виключити прив'язку тримісячного строку виконавчого провадження щодо майна боржника як підставу для прошення справи про банкрутство.

Ключові слова: банкрутство, санація, процесуальні строки, поновлення строків, підстави банкрутства, строк виконавчого провадження.

В статье исследованы проблемы определения и соблюдения процессуальных сроков по делам о банкротстве. Сделан вывод о необходимости гибкого подхода к возобновлению сроков отдельных процессуальных действий и продолжение отдельных этапов производства о банкротстве, исходя из принципа разумности, соразмерности и общей направленности Закона Украины «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом» на приоритет санации перед другими процедурами. Предложено исключить привязку трехмесячного срока исполнительного производства в отношении имущества должника как основание для прошения дела о банкротстве.

Ключевые слова: банкротство, санация, процессуальные сроки, восстановление сроков, основания банкротства, срок исполнительного производства.

The article investigates the problem of the definition and observance of procedural deadlines in bankruptcy. It is concluded about the need for flexibility in the timing of the resumption of individual proceedings and the continuation of certain production stages of bankruptcy. That must be based on the principles of reasonableness, proportionality and the general thrust of the Law of Ukraine «On restoration of solvency debtor or declaring it bankrupt» priority of rehabilitation over other procedures. It is proposed to delete the 3-month period of enforcement proceedings against the debtor's property as the basis for the initiation of bankruptcy proceedings.

Key words: bankruptcy, reorganization, procedural time limits, restoration of the term, grounds of bankruptcy, period of enforcement proceedings.

Актуальність теми. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон «Про відновлення платоспроможності...») оперує різноманітними строками здійснення окремих дій його учасниками й загального строку провадження. Проблеми застосування цих строків впливають на загальну ефективність провадження про банкрутство та здатність відносин між боржниками та кредиторами бути оперативно вирішеними за рахунок конкурсного процесу.

Поряд із значним кроком уперед у питаннях врегулювання господарських процесуальних строків нова редакція Закону 2001 р. не змогла вирішити усіх питань інституту процесуальних строків у зв'язку із тим, що виникнення відповідних проблем пов'язане у багатьох випадках із недоліками правозастосування, подекуди – зловживанням процесуальними правами. Зокрема, зберігається розбіжність між матеріальним та процесуальним характером відповідних строків, однаково визначається право на поновлення строків окремих процедур у провадження, а також загальної тривалості спеціальних стадій відповідного процесу.

У юридичній літературі питання строків у провадженні про банкрутство розглядали П.Д. Пригуза, О.П. Подцерковний, В.В. Джунь, Б.М. Поляков, В.А. Бондик та деякі інші. Разом із тим ці роботи потребують актуалізації у зв'язку із значними змінами у законодавстві про банкрутство та виникнення нових проблем застосування строків у провадженні про банкрутство.

Мета роботи полягає у виділенні найбільш значимих проблем встановлення у законодавстві та призначення судом строків окремих процедур та загалом юридичного процесу у провадженні про банкрутство.

Виклад основного матеріалу. Новели, запроваджені новою редакцією Закону України «Про відновлення платоспроможності...» 2011 р., дозволили істотно скоротити

строки процедур банкрутства. Це сталося багато у чому не лише завдяки більш чітким формулюванням закону, але й завдяки тому, що законодавець зосередив у компетенції господарських судів розгляд усіх спорів щодо банкрута, тоді як раніше відповідні справи, зокрема щодо податкових спорів, трудових тощо, могли розглядатися іншими судами, що значно ускладнювало можливість швидкого ухвалення остаточного рішення у справі про банкрутство. Крім того, були зроблені окремі правки, що дозволили підвищити оперативність розгляду справи завдяки інформаційним технологіям. Наприклад, відповідно до нової редакції Закону, публікація про порушення справи про банкрутство робиться на офіційному сайті Вищого господарського суду України в окремому розділі «Оприлюднення оголошень у справах про банкрутство», а не у друкованих засобах масової інформації. Це призводить до того, що з'являється можливість оперативно здійснити публікацію оголошення.

Поряд із цим говорити про те, що редакція Закону 2011 р. вирішила усі темпоральні проблеми законодавства про банкрутство, звичайно, не можна. Наприклад, у юридичній літературі раніше критикувалося положення ст. 11 Закону України «Про відновлення платоспроможності...» щодо встановлення граничного терміну в три місяці та десять днів на скликання перших зборів кредиторів. Ці строки вважалися необґрунтованими, позаяк комплекс питань, що виникають при вирішенні цього питання у практичній площині, не давав підстав для висновку про можливість ухвалення справедливого рішення [1, с. 212–213.]. Адже дуже важко у передбачені законодавством терміни розглянути вимоги всіх без винятку кредиторів, яких може бути сотні, враховуючи, наприклад, трудові відносини між неплатоспроможною особою та найманими працівниками.

Нова редакція Закону не вирішила цю проблему.

Треба враховувати, що, згідно з ч. 5, 6 ст. 23, ч. 2 ст. 25 Закону, кредитор може подати розпоряднику майна, борж-

нику та суду заперечення щодо визнання вимог інших кредиторів. Відповідно, кількість зацікавлених осіб може істотно ускладнити проведення попереднього засідання. Отже, процедура попереднього засідання та обмежувальні часові межі його проведення не відповідають потребам якісного розгляду вимог кредиторів.

Із метою приведення потреб організації процедури банкрутства до реальної правової ситуації та можливості забезпечення реалізації прав та інтересів зацікавлених осіб доцільно реформувати процедуру попереднього засідання у процедуру «попереднього розгляду заяв кредиторів» у провадженні про банкрутство. Відповідно, з'явиться можливість регламентувати строки вчинення окремих етапів відповідного попереднього розгляду вимог кредиторів, забезпечити дослідження доказів у нормальному режимі позовного провадження. Принаймні, доцільно надати суду визначати строки попереднього розгляду заяв кредиторів відповідно до кількості учасників справи та її складності.

Не менш важливим стає також урахування кількості вимог кредиторів у справах про банкрутство, поданих за результатами оголошення про порушення справи про банкрутство, при автоматичному розподілі справ між суддями господарських судів. Інакше, додержання строків розгляду справ про банкрутство, а також інших справ, що розглядаються суддею неодмінно загально позначиться на погіршенні якості рішень судді господарського суду, вимушеного в умовах перевантаження ігнорувати потреби повного та усебічного розгляду кожної справи, кожної заяви кредитора.

У межах процедури попереднього розгляду заяв кредиторів у провадженні про банкрутство мають бути передбачені загальні положення щодо строків розгляду господарських справ. Як видається, для цього достатньо зробити позначення у положеннях Закону України «Про відновлення платоспроможності...» про те, що порядок розгляду заяв кредиторів у межах відповідної процедури здійснюється на загальних підставах, передбачених Господарським процесуальним кодексом.

Інша проблема строків розгляду справ у провадженні про банкрутство торкається питання поновлення тих строків, які визначені у Законі, але пропущені зацікавленою особою із поважних причин.

Складність такого поновлення, на жаль, не викликає багатостороннього наукового обговорення. Це відбувається, мабуть, тому, що вважається проблемою не законодавчого регулювання, а правозастосування. А вітчизняна наука, у тому числі право, здебільшого зосереджена на проблемах правотворчості, а не правозастосування. Разом із тим багато із строків, які застосовуються у процедурі банкрутства, по сенсу є граничними, але закон не кожного разу застосовує припис про неможливість поновлення цих строків.

Зокрема, якщо проаналізувати Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника...», то виявиться, що заборона поновлення процесуальних строків зустрічається у ньому лише кілька разів: у ст. 23 – щодо 30-денного терміну для подачі заяв кредиторів, які виникли до дня порушення провадження у справі про банкрутство; ч. 1 ст. 38 – щодо двомісячного строку для подачі вимог кредиторів за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, який обраховується від дня офіційного оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури; ч. 6 ст. 94 – щодо місячного строку заявлення вимог кредиторів при процедурі санкції боржника його керівником; ч. 3 ст. 95 – щодо місячного строку заявлення вимог кредиторів при банкрутстві юридичної особи, яка ліквідується власником.

Чи означає це заперечення інших граничних строків та можливість довільного їх поновлення? Однозначно відповіді на це запитання не можна. Формально так. Власне вибіркове зазначення про заборону поновлення строку вказує на те, що інші строки можуть бути поновлені. Але,

виходячи із природи строків, зокрема, у провадженні про банкрутство, змісту окремих процедур у провадженні про банкрутство відповідні строки є граничними по суті, а тому суцільне їх поновлення може завадити стабільності судового рішення як елементу права на справедливий суд.

Наприклад, у ст. 125 Закону передбачені підстави для відмови в задоволенні заяви про визнання іноземної процедури банкрутства. Ці положення узгоджуються із положеннями ст. 391 ЦПК України, які передбачають, що рішення іноземного суду може бути пред'явлено до примусового виконання в Україні протягом трьох років із дня набрання ним законної сили, за винятком рішення про стягнення періодичних платежів, яке може бути пред'явлено до примусового виконання протягом усього строку проведення стягнення з погашенням заборгованості за останні три роки. У цьому разі у провадженні про банкрутство відповідний строк, по суті, стає господарським процесуальним строком, адже господарський суд вирішує питання про задоволення відповідної заяви згідно з законодавством про банкрутство (ст. 125 Закону).

У положеннях Закону «Про відновлення платоспроможності...» не зазначено, що такі строки є граничними та поновленню не підлягають. Виходячи із формальних підстав та загальних положень щодо поновлення процесуальних строків, не виключається подача заяви про поновлення відповідного строку, пропущеного з поважних причин.

Подібна прогалина виглядає такою, що помилково не врегульована законодавцем. Адже судові рішення є формалізованим волевиявленням державного примусу. Існування такого примусу необмежений час може провокувати невизначеність у господарських відносинах, ускладнювати бізнес-планування та сприяти неуважному ставленню стягувачів до реалізації наданих законом та підтверджених судом прав.

Як відомо, поновлення процесуальних строків, що пов'язується із встановленими законом або судом строків для вчинення окремих процесуальних дій учасниками процесу, слід відрізняти від продовження окремих етапів та процедур у провадженні про банкрутство.

В окремих випадках, особливо якщо йдеться про санацію підприємства, можливість продовження строків процедури банкрутства слід визнати обгрунтованою.

Наприклад, згідно з ч. 4 ст. 28 Закону в повідомленні про введення процедури санації вказується строк подачі заяв інвесторів, який не може перевищувати двох місяців. У цих та інших випадках загальна спрямованість процедур банкрутства, де на першому місці законодавцем поставлене відновлення платоспроможності боржника, вимагає, аби процедурам санації було надано пріоритетне значення у колізійних випадках. Адже у процедурах банкрутства не буде жодного сенсу, якщо із формальних підстав закінчення процесуальних строків буде заперечена можливість відновлення платоспроможності боржника, звичайно, якщо така можливість ще не вичерпана у зв'язку із непереборними обставинами зміни стадій чи етапів банкрутства.

Зокрема, якщо навіть прийнято рішення про початок ліквідаційної процедури, але заяву подав інвестор, який пропонує відновити майновий стан підприємства, то потреби економіки вимагають поновлення відповідних санаційних процедур, якщо не будуть встановлені обставини зловживання правами інвесторів (санаторів). У зв'язку із цим необхідно усіляко підтримати правило ч. 2 ст. 37 Закону про те, що за клопотанням комітету кредиторів або інвесторів, або власника майна (органу, уповноваженого управляти майном) банкрута чи з власної ініціативи господарський суд може прийняти рішення про введення процедури санації й після визнання боржника банкрутом у разі наявності плану санації та до початку продажу майна банкрута. Натомість поворот процедур у провадженні про банкрутство не можна припускати, якщо вже було продано майно у ліквідаційній процедурі згідно з розділом IV Закону, якщо інвес-

тор (санатор) розраховує на його належність підприємству. Адже інакше порушуватимуться права осіб, які придбали майно, а загальною вимогою цивільного законодавства є неприпустимість витребування майна, яке придбано на публічних торгах.

Ще одна проблема – обґрунтованість вимоги зацікавленої особи про поновлення процесуального строку, що є загальною проблемою господарського процесу та підлягає окремому розгляду. Зокрема, йдеться про необхідність впровадження у господарському процесуальному законодавстві процедури змагального розгляду питань про поновлення процесуальних строків. Сьогодні ці питання вирішуються судом, наприклад, при подачі апеляційної скарги у закритому режимі, без виклику сторін. Такий підхід призводить до зловживань, коли судді, намагаючись уникнути звинувачень у позбавленні особи права на апеляційний розгляд, зазвичай задовольняють навіть необґрунтовані заяви про поновлення процесуального строку.

Нарешті, проблемою залишається основний строк, що визначає підстави порушення справи про банкрутство із моменту відкриття виконавчого провадження, зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 15 Закону.

У п. 12 інформаційного листа Вищого господарського суду від 28.03.2013 р. № 01-06/606/2013 [3] зазначено, що ст. 15 Закону визначено підстави для повернення та відкликання заяви про порушення справи про банкрутство. «Як одну з підстав повернення заяви передбачено неподання заявником-кредитором доказів неспроможності боржника виконати грошові зобов'язання у встановленому розмірі протягом трьох місяців після відкриття виконавчого провадження, якщо інше не передбачено Законом. У зв'язку з цим строк невиконання боржником грошового зобов'язання для визначення неплатоспроможності боржника починається з моменту відкриття виконавчого провадження...».

Разом із тим такий зв'язок між провадженням про банкрутство та виконавчим провадженням не можна визнати обґрунтованим, коли виключення з додержання тримісячного строку порушення виконавчого провадження передбачено лише для випадку загрози стійкої неплатоспроможності особи.

Тривале виконавче провадження лише здатне ускладнити відновлення платоспроможності, адже у процесі виконавчого провадження можуть бути продані найбільш ліквідні основні засоби банкрута. Як правильно відзначає професор О.П. Подцерковний, забороняючи банкрутство окремих підприємств, держава не лише порушує рівність суб'єктів господарювання, але й «залишає їх наодинці з кредиторами, які отримують можливість задовольнити свої вимоги за рахунок майна цих підприємств у процесі примусового виконання, а не у конкурсному процесі. Останнє означає безсистемне, наближене до тіньової приватизації розпродаж об'єктів публічної власності, руйнівне позбавлення цих підприємств найбільш ліквідних засобів замість копії роботи з відновлення платоспроможного роботи цих підприємств і справедливого задоволення вимог кредиторів» [2, с. 102–103].

Має бути враховано, що лише у провадженні про банкрутство можна запровадити розпорядчі та інші процедури, які можуть забезпечити від погіршення майнового стану неплатоспроможного підприємства, а тому зволікання у порушенні

відповідного провадження не відповідає потребам економіки та уникнення зловживань у процедурі банкрутства.

Як правильно зазначається у юридичній літературі, підстави порушення справи про банкрутство не можна вимірювати лише процесуальною характеристикою, адже таке порушення має правові передумови та наслідки, які впливають на відносини учасників відносин неплатоспроможності (банкрутства) [4, с. 236].

Не випадково, П.Д. Пригуза навіть припускає, що «безспірність грошових вимог та нездатність їх виконання мають доводити заявники – як боржник, так і кредитор. Підтвердженню підлягає сам факт порушення виконавчого провадження. Це означає, що боржник може негайно звернутися до господарського суду зі своєю заявою про порушення справи про банкрутство, оскільки наявне виконавче провадження загрожує йому банкрутством. Звернення стягнення на активи боржника для задоволення вимог одного або кількох кредиторів у примусовому порядку може призвести до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами. Так само кредитор має право звернутися із заявою про порушення справи про банкрутство негайно після відкриття виконавчого провадження, але з урахуванням строку, що минув з дня, встановленого для їх погашення. Відповідно до ч. 3 ст. 10 ЗВБ (Закону про відновлення платоспроможності...) – Ю.Ш.), строк невиконання (незадоволення) грошового зобов'язання має бути простроченим понад три місяці» [5, с. 190–191]. Скоріше за все, зазначений автор мав на увазі право на звернення кредитора із заявою про порушення справи про банкрутство поза встановленого після відкриття виконавчого провадження строку лише для виняткового випадку загрози з боку виконавчого провадження для задоволення вимог кредиторів.

Адже саме для цього випадку у відповідному листі Вищого господарського суду зазначено, що «виходячи з системного аналізу частини третьої статті 10, частини п'ятої статті 11, частини першої статті 15 Закону, загрозою неплатоспроможності є виникнення конкуренції грошових вимог кредиторів у виконавчому провадженні, внаслідок якої задоволення вимог одного або кількох кредиторів у розмірі не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами. При цьому дотримання заявником відповідного тримісячного строку не вимагається» [3].

Разом із тим, підняті проблеми доводять штучність загальною прив'язки строку виконавчого провадження до підстав порушення справи про банкрутство. Кредитори не мають доступу до стану справ боржника у виконавчому провадженні, а тому право на порушення справи про банкрутство незалежно від виконавчого провадження має набути загального характеру, а не виняткового.

Висновки. Таким чином, важливо уточнити у Законі «Про відновлення платоспроможності...», що відкриття виконавчого провадження жодним чином не впливає на право подати заяву про порушення справи про банкрутство. Це дозволить зробити провадження про банкрутство більш наближеним до потреб економіки та захисту права кредиторів – інвесторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арбітражний процес / Д.М. Притика, М.І. Тітов, В.С. Щербіна. – Х. : Консум, 2001. – 432 с.
2. Подцерковний О.П. Щодо питань про системну побудову виключень з права банкрутств та попередження умисного списання боргів / О.П. Подцерковний // Санація та банкрутство. – 2011. № 1. – С. 101–105.
3. Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22.12.2011 р. № 4212-VI) : Інформаційний лист Вищого господарського суду від 28.03.2013 р. № 01-06/606/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_606600-13.
4. Подцерковний О.П. Підстави банкрутства як показник балансу інтересів держави та суспільства, дії принципу верховенства права / О. Подцерковний // Санація та банкрутство. – 2014. – № 3/4. – С. 235–239.
5. Пригуза П.Д., Пригуза А.П. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у ред. з 18 січ. 2013 р. (доктрин. тлумачення норм права неплатоспроможності та ст. 1-12) / П.Д. Пригуза, А.П. Пригуза. – Херсон : ТДС, 2013. – 303 с.